tekst heeft een heel ander karakter dan de vorige en is in de eerste persoon geschreven, maar maakt het dossier van Katherina's heilige leven en sterven compleet door de toevoeging van het translatieverslag – Katherina's lichaam werd door monniken gevonden en overgebracht naar hun klooster – en postume mirakelen. De vijfde en laatste tekst is in een apart katern door een andere kopiist geschreven dan de eerste vier teksten. Dit katern kan afzonderlijk hebben gefunctioneerd voordat het met de rest werd samengebonden en voorzien van een extra blad met de bezittersnotitie van het Sint-Margarethakloost er. Deze tekst verhaalt evenals (maar uitvoeriger dan) de vierde van de vinding en translatie van Katherina's lichaam.

In de Middelnederlandse tekst worden de conversio en passio, oorspronkelijk losse teksten, middels een korte samenvatting aaneengesmeed. Volgens Van Es en Jongen gebeurde dit door de 'laatste redacteur' (p. 15), maar men kan zich afvragen of die ingreep pas in de Middelnederlandse traditie is gedaan (onduidelijk is of de passage in andere Middelnederlandse handschriften voorkomt) of al in de Latijnse. Dit soort vragen roept de uitgave voortdurend op, mede doordat de auteurs vaak tussen neus en lippen door vraagstukken aanwijzen, maar daar vervolgens niet op ingaan. De uitgave hinkt eigenlijk op twee gedachten. De tekst is aantrekkelijk voor een breed publiek van geïnteresseerde 'leken', niet alleen door de hertaling, maar ook doordat het een vermakelijke tekst is, doorspekt met veel anekdoten. De inleiding lijkt te zijn geschreven voor dat publiek, maar refereert in de tweede paragraaf toch aan specialistische kennis, bijvoorbeeld door het gebruik van de term 'codicologische eenheden' op p. 11 (een term die overigens niet terugkeert in de handschriftbeschrijving, waar van een convoluut in twee delen wordt gesproken!). Zo ook de bijlagen: de appendix met historische informatie over de personen die in de verhalen over Katherina voorkomen, bedient een minder ingewijd publiek dan de bijlagen met andere handschriften met Katherina-teksten en variante lezingen. Die laatsten nodigen uit tot onderzoek, al wordt die uitnodiging niet zo expliciet gedaan. De auteurs wijzen in de inleiding weliswaar vluchtig op het bestaan van teksttradities en meer of minder verwante handschriften (p. 27), maar geven niet aan wat met die gegevens kan of moet worden gedaan.

Aan deze kwestie ligt een fundamenteler probleem ten grondslag, waarmee elke uitgever van middeleeuwse teksten te maken krijgt. Welk doel dient de tekstuitgave en hoe wordt ze gerechtvaardigd? De auteurs spreken zich hier niet duidelijk over uit. De tekstuitgave wordt niet gepresenteerd als een bijdrage aan onderzoek, noch als een publieksboek. Eigenlijk was de enige reden voor de uitgave dat Van Es het handschrift in zijn collectie vond en er iets mee wilde doen, sterker, dat werd een 'obsessie' (p. 8). Vanuit een wetenschappelijk perspectief kun je je afvragen waarom juist deze Katherina-tekst moest worden uitgegeven en of niet een van de andere handschriften, die in een appendix zijn opgesomd, een interessantere of geschiktere tekst bood. Andermaal een reden voor vervolgonderzoek naar de verschillende Middelnederlandse Katherina-teksten. Tot die tijd ligt er een mooi middeleeuws heiligenleven dat er eerder nog niet lag, en daar was het de auteurs vermoedelijk om te doen.

Suzan Folkerts

Walewein ende Keye. Een dertiende-eeuwse Arturroman, overgeleverd in de Lancelotcompilatie, uitgegeven met inleiding en commentaar door Marjolein Hogenbirk met medewerking van W.P. Gerritsen. Hilversum: Verloren, 2011. (Middelnederlandse Lanxcelotromans x) – 230 pp. isbn 978 90 8704 183 0, €30,–.

Marjolein Hogenbirks editie van Walewein ende Keye vormt het tiende deel in de reeks Middelnederlandse Lancelotromans. Deze reeks kent een lange geschiedenis en de uitgaven van de opeenvolgende delen loopt blijkbaar niet altijd even vlot. In 1981 verscheen het eerste deel met Frits van Oostroms dissertatie over de fragmentarisch overgeleverde Lantsloot vander Haghedochte, heel wat later (in 1987) gevolgd door een editie van deze roman die bezorgd werd door Van Oostroms leermeester Wim Gerritsen, initiatiefnemer van het hele Lancelotproject. Het was de bedoeling om wetenschappelijke uitgaven van alle Middelnederlandse Lancelotromans beschikbaar te maken. Na Lantsloot vander Haghedochte kwam de Rotterdamse prozavertaling van de Lancelot en prose aan de beurt, maar ook een nieuwe editie van de Haagse Lancelotcompilatie stond op het verlanglijstje. Van de kerndelen van de compilatie zijn nu reeds 26.636 verzen beschikbaar in nieuwe editie (verspreid over vier boeken en verschenen tussen 1991 en 1998). Van de tussengevoegde Arturromans verschenen voorlopig enkel de Perceval in de uitgave van Soetje Oppenhuis de Jong en nu dus ook Walewein ende Keye. Al eerder publiceerde Hogenbirk een digitale editie van de tekst in samenwerking met het Huygens Instituut voor

Nederlandse Geschiedenis. Vijf van de zeven geïnterpoleerde Arturromans uit de Lancelotcompilatie zijn sinds 2003 via een ander kanaal beschikbaar. De uitgave van David Johnson en Geert Claassens (Dutch Romances *III*. Five Interpolated Romances from the Lancelot Compilation) mikt op een internationaal lezerspubliek via een Engelse vertaling die de Middelnederlandse tekst flankeert. De verdere realisatie van het Lancelotproject wordt door deze uitgave zeker niet overbodig, gezien de afwijkende doelstellingen en het verschillende doelpubliek.

Een uitvoerige inleiding waarin het onderzoek naar Walewein ende Keye wordt voorgesteld, gaat vooraf aan deze nieuwe editie van de ridderroman. Heel wat inzichten uit Hogenbirks proefschrift van 2004 (Avontuur en antiavontuur. Een onderzoek naar Walewein ende Keye, een Arturroman uit de Lancelotcompilatie) zijn hierin verkort verwerkt. Hoofdstuk i geeft een beeld van de handschriftelijke context en bevat een korte inhoud van de roman. Hogenbirk laat ook zien hoe Walewein ende Keye in het onderzoek lange tijd stiefmoederlijk werd behandeld en als een minderwaardige Arturroman werd bestempeld. Daarna volgt een bespreking van de structuur van de roman die wordt bepaald door de tegenstelling tussen de hoofdpersonages. In hoofdstuk iii komt de thematiek aan bod. Via de contrasterende thematische lijnen rond hoogmoed en deemoed, nederigheid en eer, wordt Waleweins reputatie als 'der avonturen vader' extra beklemtoond. Het plan van de afgunstige Keye die probeert Waleweins positie aan het hof te ondermijnen, mislukt volledig en Walewein wordt aan het eind van het verhaal uitbundig geëerd en gevierd. Voor Keye wacht niets anders dan de ultieme vernedering, gewond en buitengesloten van de hoofse riddergemeenschap. Bij de karakterisering van Walewein als een eenduidig positief personage, houdt Hogenbirk weinig rekening met andere, afwijkende interpretaties die een genuanceerder beeld laten zien van de gevierde rondetafelridder, zeker waar het onderzoek wordt opengetrokken naar andere Arturromans. De opmerking 'Ook in de Conte du Graal is Gauvain avonturenridder bij uitstek en is hij niet op hoogmoedige uitspraken te betrappen' (p. 35) is kort door de bocht en wordt trouwens op de volgende pagina's ook weer genuanceerd.

Hogenbirk besteedt wel aandacht aan de analyse van Ad Putter, die Waleweins acties in Walewein ende Keye bespreekt vanuit de economisch-antropologische ideeën van Pierre Bourdieu (p. 37-38) en daarbij tot de conclusie komt dat Walewein zich doorheen de roman consequent berekenend en niet oprecht opstelt. Andere lezingen zoals deze van De Bundel en Claassens die Waleweins handelswijze interpreteren als zelfzuchtig en gestuurd vanuit een bekommernis om persoonlijke eer en glorie (p. 34 noot 7) worden nauwelijks in de discussie betrokken, al zou dat wellicht te ver leiden in het kader van deze studie die toch in de eerste plaats een editie van de tekst wil brengen.

Het vierde hoofdstuk van de inleiding behandelt de positie van Walewein ende Keye als geïnterpoleerde roman in de Lancelotcompilatie. Op een heldere manier vat Hogenbirk de belangrijkste aspecten van deze ingewikkelde problematiek samen. Het onderzoek naar de tekst wordt door verschillende factoren bemoeilijkt. Zo zijn er van Walewein ende Keye geen overblijfselen van een eerdere, zelfstandig circulerende roman zoals dat bijvoorbeeld wel het geval is bij de Wrake van Ragisel en de Roman vande Ridder metter Mouwen. Toch zijn er aanwijzingen dat ook van Walewein ende Keye een oudere versie bestond die als basis diende voor de roman in zijn huidige vorm, aangepast door de compilator zodat hij geschikt zou zijn voor de compilatie (p. 41). Suggesties voor aanpassingen en bekortingen die de oorspronkelijke tekst heeft ondergaan, kunnen evenwel nooit – hoewel beredeneerd – het statuut van hypothese overstijgen. Ook de veronderstelling dat het personage van Walewein in de oorspronkelijke tekst mogelijk ironischer werd getekend, maar in de compilatieversie positiever zou zijn ingekleurd om op die manier de toenemende kritiek op Walewein in de kerndelen van de compilatie (Lancelot – Queeste vanden Grale – Arturs doet) te corrigeren, kan bij gebrek aan tekstmateriaal niet verder worden getoetst. Het is jammer dat Hogenbirk haar argumentatie niet uitvoeriger aan de orde kan laten komen, maar deze wordt wel uitgebreid toegelicht in haar in 2004 gepubliceerde dissertatie waarnaar in deze editie dan ook wordt doorverwezen.

Hoofdstuk v tenslotte stelt vragen naar de positie van Walewein ende Keye ten opzichte van andere Middelnederlandse Arturromans, naar mogelijke invloedslijnen en naar ontleningen die in het verhaal zijn aan te wijzen. Ook de datering en lokalisering van de (oorspronkelijke) roman worden bekeken. Het zijn allemaal kwesties die alweer slechts hypothetisch kunnen worden behandeld. De conclusies blijven noodgedwongen vaag: 'Hoewel Walewein ende Keye duidelijk verwantschap met deze teksten [de Roman van Walewein, de Moriaen en de Ridder metter Mouwen] vertoont, is er geen enkele directe invloed van de drie romans in te vinden. Omge-

keerd: geen van de drie romans verraadt kennis van Walewein ende Keye. Het is daarom nog maar de vraag of de teksten in elkaars buurt tot stand zijn gekomen. [...] Wel lijkt de auteur van de roman op veel plaatsen te refereren aan verschillende Oudfranse Arturromans, en speelt hij mogelijk een intertekstueel spel met de traditie.' (p. 54) Op basis van dialectonderzoek, waarbij Hogenbirk zich baseert op de bevindingen van Evert van den Berg, wordt wel aannemelijk gemaakt dat de grondtekst van de Brabants gekleurde compilatietekst van oorsprong Vlaams kan zijn geweest. Als constante komt telkens weer naar boven dat dit onderzoek weinig zekerheden oplevert, wel blijkt eens te meer hoe in de medioneerlandistiek het schaarse feitenmateriaal toch tot waardevolle nieuwe inzichten kan leiden. Het mag duidelijk zijn dat deze studie niet bedoeld is voor een breed publiek maar zich richt naar vakgenoten die vertrouwd zijn met de moeizame overlevering van Middelnederlandse teksten en met de problematiek van de Lancelotcompilatie in het bijzonder.

Hoewel Hogenbirk in het algemeen haar opvattingen op een duidelijke manier verwoordt, lopen haar zinsconstructies af en toe wat stroef, onder meer door opeengestapelde werkwoorden. Enkele voorbeelden: 'wanneer Keye Walewein ervan beticht te hebben gepocht' (p. 31) en 'omdat twintig ridders hebben verklaard gehoord te hebben' (p. 34). Dit staat evenwel een goed tekstbegrip niet in de weg.

De eigenlijke editie van de tekst vormt het belangrijkste deel van dit boek. De inrichting van de editie volgt de gemaakte afspraken binnen de reeks Middelnederlandse Lancelotromans wat er globaal op neerkomt dat de lezer in staat moet zijn om een goed beeld te krijgen van de tekst zoals die in het handschrift voorkomt. In totaal levert dit voor deze tekst vier verschillende niveaus op. Bij de leestekst wordt gestreefd naar een optimale leesbaarheid. Abbreviaturen worden voluit geschreven en evidente verschrijvingen gecorrigeerd. In het geval van mogelijke corrupties wordt de tekst niet aangepast maar worden oplossingen aangeboden of andere lezingen voorgesteld. Verder wordt het gebruik van i/j en u/v aangepast aan de huidige conventies en is ook interpunctie toegevoegd. Het paleografisch-genetische apparaat geeft meer informatie over de tekstgenese en bijzonderheden van het handschrift zoals hoofdstukaanduidingen, vlekken, moeilijk leesbare tekens en dergelijke. Daaronder wordt een strook gereserveerd voor woordverklaring en de toelichting onderaan geeft commentaar van literair-historische aard. Ondanks de meerdelige tekstindeling blijft het geheel overzichtelijk en handig te raadplegen.

Het onderzoek van Marjolein Hogenbirk over Walewein ende Keye bereikt via deze editie zijn bekroning. Haar werk heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de vernieuwde belangstelling en de grotere waardering die de laatste jaren voor deze Arturroman is ontstaan. En dankzij dit boek komt ook de voltooiing van het ambitieuze Lancelotproject weer een stap dichterbij.

Veerle Uyttersprot

Christophe Madelein, Juigchen in den adel der menschlijke natuur. Het verhevene in de Nederlanden (1770-1830). Gent: Academia Press, 2010. – 411 pp. isbn 978 90 382 1699 7.

'Zoo wordt mijne ziel geheel gevoel als ik eenzaam de volle maan aan een' ruimen en zuiveren hemel beschouw. Ik staar er gedachteloos op; mijne aandoeningen overstelpen mij; tranen biggelen langs mijne wangen; ik kom weder tot mij, en de gedachtenis van alle mijne overleden vrienden zweeft voor mijne oogen; ik bepeins mijne vergankelijkheid, ik gevoel mijne onsterfelijkheid.' Aan het woord is Rhijnvis Feith, de auteur van de sentimentalistische briefroman Julia uit 1783, in zijn twee jaar daarvoor bekroonde Verhandeling over het Heldendicht. De aanblik van de maan bracht bij Feith een gevoel van angst en genot teweeg; hij besefte tegelijkertijd zijn nietigheid en zijn hogere bestemming. Wat Feith beschreef was niets minder dan een sublieme ervaring, een aanraking met het 'verhevene'.

Aan dit citaat moest ik denken toen ik het boek Juigchen in den adel der menschlijke natuur, Het verhevene in de Nederlanden (1770-1830) las, waarop Christophe Madelein op 13 mei 2008 aan de Universiteit Gent promoveerde. Over het verhevene, dat in de tweede helft van de achttiende eeuw in de belangstelling kwam te staan, publiceerde hij al eerder artikelen en, samen met zijn promotor Jürgen Pieters, de bloemlezing Bilderdijk, Kinker & Van Hemert, Als van hooger bestemming en aart (2008).

De basis van de discussie over het verhevene vormt een Grieks traktaat uit de eerste eeuw na Christus: Peri Hupsous. De auteur van het Griekse manuscript is onbekend, maar hij werd eeuwenlang – tot in de negentiende eeuw – aangeduid als Longinus. Tegenwoordig wordt hij ook wel Pseudo-Longinus genoemd. In 2000 verscheen een moderne Nederlandse vertaling, door Jan Philippus Hoogland: Over het verhevene. De schrijver gaf in zijn traktaat weliswaar